

Dana Hamplová et al. – Rodina a zdraví – jejich vzájemné souvislosti (2014)

Petra Bartáková

*Katedra antropologie, Fakulta filozofická,
Západočeská univerzita v Plzni
bartakov@ksa.zcu.cz*

KNIHA Dany Hamplové a autorského kolektivu *Rodina a zdraví – jejich vzájemné souvislosti* čtenáři představuje dílčí výsledky několika kvantitativních mezinárodních šetření, jež analyzují rozličné aspekty rodinných vztahů a jejich souvislostí. Obecně studie zabývající se vztahem mezi socioekonomickou či rodinnou situací jedince a jeho celkovým subjektivním zdravím a psychickou pohodou jsou v českém akademickém prostředí do značné míry opomíjeny, přestože v zahraničí se těší badatelskému i studentskému zájmu. Jak píše v úvodu práce Hamplová: „Cílem této knihy je proto tuto mezeru doplnit a popsat i vysvětlit odlišnosti ve zdravotním stavu jedinců žijících v rozdílných rodinných situacích.“ (Hamplová et al. 2014, 10) Tohoto cíle bylo prostřednictvím analýzy dostupných relevantních kvantitativních dat poměrně zdárně dosaženo.

Autorky pohlízejí na vzájemné souvislosti rodiny a zdraví v kontextu širšího sociologického zájmu o významu instituce rodiny. Sociologické myšlení v této oblasti se pak ubírá dvěma směry. První a nejstarší z nich vnímá manželství či obecně rodinu jako primární sociální instituci chránící jedince. Zastánci druhého směru pak uplatňují teorii individualizace a zdůrazňují klesající důležitost manželství a rodiny. Vedle těchto hlavních proudů se také objevují detailní empirické výzkumy, které teoreticky čerpají z obou směrů. Poukazují jak na rostoucí diverzitu a nestabilitu partnerských svazků, tak na korelaci mezi rodin-

ným stavem a zdravím či životní spokojeností. Právě do tohoto posledního myšlenkového směru se Hamplová a kolektiv autorek samy přiřazují (Hamplová et al. 2014, 9–10).

Již v první kapitole se autorky tážou, jak lze zdraví měřit, a správně si uvědomují složitost konceptu zdraví, který pro jedince pocházející z podobného či téměř stejného prostředí může nabývat rozličných kvalit. Například Světová zdravotnická organizace (WHO) definuje zdraví jako „stav celkové fyzické, duševní a sociální pohody, a ne jen jako nepřítomnost nemoci či vady“ (Hamplová et al. 2014, 13). Ze zahraničních výzkumů, které nám Hamplová a kolektiv více představují, je patrné, že subjektivní zdraví v sobě do značné míry taktéž odráží „objektivní“ biomedicínské pojetí zdraví, a to i přesto, že je ovlivněno kulturními představami, genderem i kontextem, v němž dochází k dotazování.

Ve druhé kapitole knihy se čtenář detailněji seznámí s daty, které byly v empirické části této práce použity, zjistíme, že jim výrazně dominují data z mezinárodního srovnávacího programu International Social Survey Program (ISSP), který každoročně organizuje srovnatelné dotazovací šetření na konkrétní téma, přičemž zmíněná témata se pravidelně opakují. Výzkumy ISSP kombinují jak mezinárodní komparativní perspektivu, tak perspektivu časovou. Avšak stále se jedná o tzv. průřezová data, u nichž známe rodinnou situaci a zdravotní stav respondenta v době sběru dat. Tento efekt vytváří klam jisté heterogenity rodinných stavů, neboť nemůže zohlednit jejich délku či pořadí. Pro účely této publikace jsou klíčové dva výzkumy, které proběhly v letech 2011 a 2012 a týkaly se problematiky zdraví a rodiny. Českým specifikem pak bylo sloučení kategorií zdraví a rodiny do jednoho dotazníku, a sběr dat tak proběhl najednou na počátku roku 2012. Tým autorek tato recentní data dále doplňuje starším výzkumem ISSP, který se zaměřoval na volný čas a sport, a taktéž výzkumy programů European Social Survey (ESS)

a The European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC).

Kapitolu tři s názvem „Rodinný stav a zdraví“ autorky začínají tvrzením, že ženatí muži a vdané ženy se univerzálně těší lepšímu fyzickému zdraví a kvalitě života obecně. Toto tvrzení opírají o zahraniční studie, podle nichž lidé žijící v manželství například méně trpí depresemi a psychickými problémy, méně často podléhají závislosti na alkoholu a drogách a jsou spokojenější. Mají i vyšší pravděpodobnost přežití a uzdravení se z vážných chorob. Jediná oblast, která se u lidí žijících v manželství dlouhodobě a systematicky zhoršuje, je nadváha. V odborné zahraniční literatuře pak nalezneme dvojí argumentaci, která má snahu relativní zvýhodnění ženatých a vdaných vysvětlit. Jedná se o teorii selekce a kauzality. Zatímco první uvedená vychází z představy selekce zdravějších jedinců do manželství, druhá teorie poukazuje na to, že legitimní svazek působí pozitivně na kvalitu života, tedy rodinný stav je zde viděn jako příčina kvalitnějšího života jedince. Avšak jak v dalších kapitolách autorky nastíní, v českém prostředí jsou tato zjednodušující tvrzení poněkud lichá.

Jak tedy souvisí rodinný stav se subjektivním pocitem zdraví a duševní pohody? Především se musíme podívat na kategorie rodinného (partnerského) stavu či vztahu, které Hamplová a kolektiv ve své knize používají. Mezi zmíněné kategorie řadí manželství, nesezdaná soužití (kohabitace) a jedince žijící bez partnera. Z kategorie lidí žijících v nesezdaném soužití může vyvstat metodologický problém, neboť u některých statistických dat se tato kategorie může stát „neviditelnou“. Například úmrtností tabulky zohledňují pouze legální rodinný stav a nesezdané jedince tak mohou chybně zařadit mezi svobodnou populaci. Jak ukazuje řada zejména zahraničních výzkumů, nesezdaná soužití však mohou poskytovat podobné, anebo dokonce stejné výhody jako manželství. Nutno podotknout, že ne vždy bylo možné tyto ideální kategorie v analýze uplatňovat.

Druhá polovina knihy (kapitoly 4–8), která opakuje již několikrát řečené, se věnuje vlastní analýze dat pro české prostředí. Tyto výsledky pak můžeme shrnout následovně – ukazuje se, že rodinný či partnerský stav v domácím kontextu nemá významný vliv na subjektivní zdraví jedinců, stejně tak neovlivňuje jejich zdravý životní styl. Jediné rozdíly, jež autorky opakovaně v analýzách nalézaly, byly rozdíly v duševním zdraví, kdy ženatí muži a vdané ženy, žijící v relativně spokojeném svazku, prožívali méně často depresivní příznaky. Jedním z dílčích výsledků se také stala otázka mateřství, přičemž na rozdíl od mužů se u žen projevila pozitivní souvislost mezi duševní pohodou a vlastním mateřstvím, což autorky vysvětlují prostřednictvím obecně platného argumentu, že mateřství nejen v české společnosti je chápáno jako tradiční ženská a v jistém smyslu nenahraditelná hodnota. Bezdětnost je pak často spojována s deviantní životní dráhou (Hamplová et al. 2014, 101).

Tyto kapitoly, věnující se analýze dat pro české prostředí, pro mě představují nejzdařilejší a zároveň nejrozporuplnější část práce. Nejzdařilejší v kontextu šíře analyzovaných empirických kvantitativních dat a nejrozporuplnější v kontextu interpretace těchto dat. Autorky po celou dobu prokazují vysokou erudovanost ve využívání rozličných statistických nástrojů a taktéž v teoretickém zakotvení v demografii a teorii rodiny, avšak již nepodávají dostačující hloubkové vysvětlení jednotlivých výsledků (například rozdíl mezi výsledky ze zahraničního a českého prostředí).

Hamplová a kolektiv autorek v závěrečné kapitole knihy docházejí poněkud k banálním závěrům, uvádějí, že základním výsledkem jejich analýz je smíšený obraz vztahu mezi rodinnou strukturou a zdravím v soudobé české společnosti. Autorky dále píší, že na jednu stranu stále platí, že rodinný či partnerský stav je dobrým prediktorem duševní pohody, zároveň však také platí, že se oslabuje role manželství (Hamplová et al. 2014, 116–117). Domní-

vám se, že náročnějšímu čtenáři takováto tvrzení nemohou postačit. Uvítala bych daleko zevrubnější interpretaci jednotlivých výsledků i s ohledem na rozdílná data ze zahraničního a českého prostředí. Ačkoliv připouštím, že vznesená výtka může pocházet ze samotné povahy kvantitativních dat.

Knihu považuji za velice kvalitní příspěvek, který může sloužit dalším badatelům

k formování nových hypotéz či výzkumných otázek týkajících se oblasti sociologie zdraví i rodiny. Publikace taktéž může sloužit jako dobré vodítko či inspirace pro výzkumníky, kteří se zabývají kvalitativním bádáním.

Hamplová, Dana, Kristina Březinová, Jana Klímová Chaloupková a Olga Sivková. 2014. *Rodina a zdraví – jejich vzájemné souvislosti*. Praha: Slon.